

MBLK12: Algebrai struktúrák (levelező)

(előadásvázlat)

Maróti Miklós, Kátai-Urbán Kamilla

Jelölje $\mathbb{Z}$ az egész számok halmazát, $\mathbb{N}$ a pozitív egészek halmazát, $\mathbb{N}_0$ a nem negatív egészek halmazát, $\mathbb{Q}$ a racionális számok halmazát, $\mathbb{R}$ a valós számok halmazát, $\mathbb{R}_0^+$ a nem negatív valós számok halmazát, és $\mathbb{R}^{m \times n}$ az $m \times n$ -es valós mátrixok halmazát, $\mathbb{Z}_m$ a modulo m maradékosztályok halmazát.

1. MŰVELETI TULAJDONSÁGOK

1. Jelölés. Legyen A egy tetszőleges halmaz, jelölje A^n az n -tényezős $A \times A \times \dots \times A$ Descartes-szorzatot.

2. Definíció. Legyen A tetszőleges nemüres halmaz, és $n \in \mathbb{N}_0$. Az A -n értelmezett **n -változós műveleten** egy $A^n \rightarrow A$ leképezést értünk, n -et a művelet változószámának (aritásának) nevezzük.

3. Megjegyzés. Az előző definíció $n = 0$ esetén egy elem kijelölését jelenti az A halmazból.

4. Tétel. A $\mathbb{Z}_m$ halmazon művelet a következőképpen definiált összeadás, kivonás és szorzás:
$$\bar{a} + \bar{b} = \overline{a + b}, \quad \bar{a} - \bar{b} = \overline{a - b}, \quad \bar{a} \cdot \bar{b} = \overline{a \cdot b}.$$

5. Definíció. Legyen A tetszőleges nemüres halmaz, $\mathcal{F}$ pedig jelölje az A -n értelmezett műveletek egy halmazát, ekkor az $(A; \mathcal{F})$ párt **algebrának** nevezzük.

6. Példa. Ha az előző definícióban szereplő $\mathcal{F}$ véges halmaz, akkor elemeit felsoroljuk a halmaz jelet elhagyva, például algebrák a következők: $(\mathbb{Z}; +, \cdot)$, $(\mathbb{Z}; -)$, $(\mathbb{N}; 1, \cdot)$, $(\mathbb{R}^3; +)$, $(\mathbb{R}^{2 \times 2}; \cdot)$, $(\mathbb{Z}; \min, \max)$, $(\mathbb{N}; \text{lnko}, \text{lkkt})$, $(\mathbb{Z}_{12}; +, \cdot)$, $(\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}; \neg, \wedge, \vee, \rightarrow)$, $(\mathcal{P}(U); \emptyset, \bar{}, \cap, \cup, \Delta)$, $(S_n; \cdot)$, $(S_n; \text{id}, \cdot)$.

7. Definíció. Azokat az algebrákat, amelyeknek egy kétváltozós művelete van **grupoidnak** nevezzük.

8. Példa. A 6. példában megadott algebrák közül a következők grupoidok: $(\mathbb{Z}; -)$, $(\mathbb{R}^2; +)$, $(S_n; \cdot)$.

9. Definíció. (Grupoid műveleti tulajdonságai)

- (1) Az $(A; \circ)$ grupoid **idempotens**, ha $(\forall a \in A)(a \circ a = a)$.
- (2) Az $(A; \circ)$ grupoid **asszociatív**, ha $(\forall a, b, c \in A)(a \circ (b \circ c) = (a \circ b) \circ c)$.
- (3) Az $(A; \circ)$ grupoid **kommutatív**, ha $(\forall a, b \in A)(a \circ b = b \circ a)$.
- (4) Az $(A; \circ)$ grupoidban van **zéruselem**, ha $(\exists o \in A)(\forall a \in A)(a \circ o = o \circ a = o)$.
- (5) Az $(A; \circ)$ grupoidban van **egységelem**, ha $(\exists e \in A)(\forall a \in A)(a \circ e = e \circ a = a)$.
- (6) Ha az $(A; \circ)$ grupoidban e egységelem, és $(\forall a \in A)(\exists b \in A)(a \circ b = b \circ a = e)$, akkor minden elemnek van **inverze**.

10. Tétel. Bármely grupoidban legfeljebb egy egységelem és legfeljebb egy zéruselem van.

11. Definíció. Ha a grupoidnak van egységeleme, **egységelemes**, ha van zéruseleme, **zéruselemes** grupoidnak nevezzük.

12. Példa. Olyan grupoidokra adunk példát, melyek a 9. definícióban szereplő tulajdonságokkal rendelkeznek.

- (1) Idempotens grupoidok: $(\mathbb{Z}; \min)$, $(\mathbb{N}; \text{lkkt})$, $(\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}; \vee)$, $(\mathcal{P}(U); \cap)$.
- (2) Asszociatív grupoidok: $(\mathbb{N}; \cdot)$, $(\mathbb{R}^3; +)$, $(\mathbb{R}^{2 \times 2}; \cdot)$, $(\mathbb{N}; \text{lnko})$, $(\mathbb{Z}; \max)$, $(\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}; \wedge)$, $(\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}; \leftrightarrow)$, $(\mathcal{P}(U); \cup)$, $(\mathcal{P}(U); \Delta)$, $(A^A; \cdot)$, $(S_n; \cdot)$.
- (3) Kommutatív grupoidok: $(\mathbb{N}; \cdot)$, $(\mathbb{R}^3; +)$, $(\mathbb{N}; \text{lnko})$, $(\mathbb{Z}; \max)$, $(\mathbb{Z}_4; +)$, $(\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}; \wedge)$, $(\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}; \leftrightarrow)$, $(\mathcal{P}(U); \cup)$, $(\mathcal{P}(U); \Delta)$.
- (4) Zéruselemes grupoidok:

grupoid	zéruselem
$(\mathbb{Z}; \cdot)$	0
$(\mathbb{R}^{2 \times 2}; \cdot)$	$\begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$
$(\mathbb{N}; \text{lnko})$	1
$(\mathbb{Z}_3; \cdot)$	$\bar{0}$
$\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}; \wedge$	$\mathbf{h}$
$\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}; \vee$	$\mathbf{i}$
$(\mathcal{P}(U); \cap)$	$\emptyset$
$(\mathcal{P}(U); \cup)$	U

(5) Egységelemes grupoidok:

grupoid	egységelem
$(\mathbb{Z}; \cdot)$	1
$(\mathbb{Z}; +)$	0
$(\mathbb{R}^{2 \times 2}; \cdot)$	$\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$
$(\mathbb{Z}_3; \cdot)$	$\bar{1}$
$(\mathbb{Z}_4; +)$	$\bar{0}$
$\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}; \wedge$	$\mathbf{i}$
$\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}; \leftrightarrow$	$\mathbf{i}$
$(\mathcal{P}(U); \cup)$	$\emptyset$
$(\mathcal{P}(U); \Delta)$	$\emptyset$
A^A	id_A
$(S_n; \cdot)$	id

(6) Egységelmeltes grupoidok, ahol minden elemnek van inverze:

grupoid	a inverze
$(\mathbb{Z}; +)$	$-a$
$(\mathbb{R}^3; +)$	$-a$
$(\mathbb{Q} \setminus \{0\}; \cdot)$	$\frac{1}{a}$
$(\mathbb{Z}_3 \setminus \{\bar{0}\}; \cdot)$	a
$\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}; \leftrightarrow$	a
$(\mathcal{P}(U); \Delta)$	a
$(S_n; \cdot)$	a^{-1}

13. Példa. Olyan grupoidokra adunk példát, melyek NEM rendelkeznek a 9. definícióban szereplő tulajdonságokkal.

- (1) Nem idempotens grupoidok: $(\mathbb{Z}; +)$, $(\mathbb{Z}; -)$, $(\mathbb{Q}; \cdot)$, $(\mathbb{Q} \setminus \{0\}; \cdot)$, $(\mathbb{R}^3; +)$, $(\mathbb{R}^{2 \times 2}; \cdot)$, $(\mathbb{Z}_4; +)$, $(\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}; \rightarrow)$, $(\mathcal{P}(U); \setminus)$, $(\mathcal{P}(U); \Delta)$, $(A^A; \cdot)$, $(S_n; \cdot)$.
- (2) Nem asszociatív grupoidok: $(\mathbb{Z}; -)$, $(\mathbb{Q} \setminus \{0\}; \cdot)$, $(\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}; \rightarrow)$, $(\mathcal{P}(U); \setminus)$.
- (3) Nem kommutatív grupoidok: $(\mathbb{Z}; -)$, $(\mathbb{Q} \setminus \{0\}; \cdot)$, $(\mathbb{R}^{2 \times 2}; \cdot)$, $(\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}; \rightarrow)$, $(\mathcal{P}(U); \setminus)$, $(A^A; \cdot)$, $(S_n; \cdot)$.
- (4) Grupoidok, ahol nincs zéruselem: $(\mathbb{Z}; -)$, $(\mathbb{Z}; +)$, $(\mathbb{N}; \cdot)$, $(\mathbb{R}^3; +)$, $(\mathbb{Z}_4; +)$, $(\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}; \rightarrow)$, $(\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}; \leftrightarrow)$, $(\mathcal{P}(U); \setminus)$, $(\mathcal{P}(U); \Delta)$, $(S_n; \cdot)$.
- (5) Grupoidok, ahol nincs egységelem: $(\mathbb{N}; +)$, $(\mathbb{Z}; -)$, $(\mathbb{Q} \setminus \{0\}; \cdot)$, $(\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}; \rightarrow)$, $(\mathcal{P}(U); \setminus)$.
- (6) Egységelemes grupoidok, ahol nincs minden elemnek inverze: $(\mathbb{N}_0; +)$, $(\mathbb{Z}; \cdot)$, $(\mathbb{Q}; \cdot)$, $(\mathbb{R}^{2 \times 2}; \cdot)$, $(\mathbb{Z}_3; \cdot)$, $(\mathbb{Z}_4; \cdot)$, $(\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}; \wedge)$, $(\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}; \vee)$, $(\mathcal{P}(U); \cap)$, $(\mathcal{P}(U); \cup)$, $(A^A; \cdot)$.

14. Definíció. Legyen $\circ$ és $\star$ két kétváltozós művelet az A halmazon.

- (1) A $\circ$ **disztributív** a $\star$ -ra nézve, ha

$$(\forall a, b, c \in A)((a \circ (b \star c) = (a \circ b) \star (a \circ c)) \wedge ((b \star c) \circ a = (b \circ a) \star (c \circ a))).$$
- (2) A $\circ$ **abszorptív** a $\star$ -ra nézve, ha

$$(\forall a, b \in A)((a \circ (a \star b) = a) \wedge ((a \star b) \circ a = a)).$$

15. Példa. Az 14. definícióban szereplő fogalmakra adunk példát.

- (1) Az $\mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}, \mathbb{N}$ halmazon a $\cdot$ disztributív a $+$ -ra. Az $\mathbb{N}$ halmazon a lnko disztributív a lkkt-re, és a lkkt is disztributív a lnko-ra. Az $\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}$ halmazon a $\wedge$ disztributív a $\vee$ -ra, és fordítva,

a $\vee$ is disztributív a $\wedge$ -ra. A $\mathcal{P}(U)$ halmazon a $\cap$ disztributív a $\cup$ -ra, és fordítva, az $\cup$ is disztributív a $\cap$ -ra, továbbá a $\cap$ disztributív a Δ -ra.

- (2) Az $\mathbb{N}$ halmazon a luko abszorptív a lkkt -re, és a lkkt is abszorptív a luko -ra. Az $\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}$ halmazon a $\wedge$ abszorptív a $\vee$ -ra, és fordítva, a $\vee$ is abszorptív a $\wedge$ -ra. A $\mathcal{P}(U)$ halmazon a $\cap$ abszorptív a $\cup$ -ra, és fordítva, az $\cup$ is abszorptív a $\cap$ -ra.

16. Példa. Olyan műveletekre adunk példát, amelyek NEM teljesítik az 14. definícióban megadott tulajdonságokat.

- (1) Az $\mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}, \mathbb{N}$ halmazon a $+$ nem disztributív a $\cdot$ -ra. Az $\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}$ halmazon az $\rightarrow$ nem disztributív a $\vee$ -ra.
 (2) Az $\mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}, \mathbb{N}$ halmazon a $\cdot$ nem abszorptív a $+$ -ra. A $\mathcal{P}(U)$ halmazon az $\cup$ nem abszorptív a Δ -ra.

2. FÉLCSOPORT, CSOPORT

17. Definíció. Az asszociatív grupoidokat **félcsoportnak** nevezzük. Az egységelmest félcsoportokat **monoidnak** nevezzük. Azokat a monoidokat, ahol minden elemnek van inverze **csoporthoz** hívjuk. A kommutatív csoportokat **Abel-csoportoknak** nevezzük.

18. Példa. Az $(\mathbb{N}; +)$ félcsoport, de nem monoid.

19. Példa. A következők monoidok, de nem csoportok: $(\mathbb{N}; \cdot)$, $(\mathbb{N}_0; +)$, $(\mathbb{R}; \cdot)$, $(\mathbb{R}^{n \times n}; \cdot)$, $(\mathbb{Z}_n; \cdot)$, $(\mathcal{P}(U); \cup)$.

20. Példa. A következők csoportok, de nem (feltétlen) Abel-csoportok: $(S_n; \cdot)$, melynek neve a **teljes szimmetrikus csoport**, és az $(\{M \in \mathbb{R}^{n \times n} : |M| \neq 0\}; \cdot)$, melynek neve az **általános lineáris csoport**.

21. Példa. A következők Abel-csoportok: $(\mathbb{Z}; +)$, $(\mathbb{Z}_n; +)$, $(\mathbb{R} \setminus \{0\}; \cdot)$, $(\mathbb{R}^{n \times m}; +)$, $(\mathcal{P}(U); \Delta)$, $(\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}; \leftrightarrow)$.

22. Tétel. Az $(A; \cdot)$ monoidban minden elemnek legfeljebb egy inverze van. Ha az a, b elemnek van inverze: a^{-1}, b^{-1} , akkor az a^{-1} és ab elemeknek is van inverze, mégpedig

- (1) $(a^{-1})^{-1} = a$,
 (2) $(ab)^{-1} = b^{-1}a^{-1}$.

23. Példa. Az $(\mathbb{R}^{n \times n}; \cdot)$ monoidban pontosan a nem nulla determinánsú elemeknek van inverze, és éppen ezek az elemek alkotják az általános lineáris csoportot.

24. Megjegyzés. Tudjuk, hogy csoportban az egységelem és az elemek inverze egyértelműen meghatározott, de nem mindig egyértelmű, hogy ezeket hogyan is jelöljük. Ha ez meg szeretnénk adni, akkor a $(A; \cdot)$ helyett $(A; \cdot, {}^{-1}, 1)$ -et írunk, ahol a második művelet az 1-változós inverzképzés, és 1 az egységelem (0-változós művelet). A csoportok **multiplikatív írásmódja** alatt a $(A; \cdot, {}^{-1}, 1)$ műveleti szimbólumokat értjük. Az **additív írásmód** alatt a $(A; +, -, 0)$ műveleti szimbólumokat értjük, és általában csak akkor használjuk, ha a csoport kommutatív.

25. Definíció. Legyen $(A; \cdot, {}^{-1}, 1)$ tetszőleges csoport. Az $a \in A$ elem **n -edik hatványát** ($n \in \mathbb{Z}$) a következőképpen definiáljuk:

$$a^n = \begin{cases} \underbrace{a \cdots a}_{n \text{ db}}, & \text{ha } n > 0, \\ 1, & \text{ha } n = 0, \\ \underbrace{a^{-1} \cdots a^{-1}}_{-n \text{ db}}, & \text{ha } n < 0. \end{cases}$$

Ha az $(A; +, -, 0)$ csoport additív írásmódban van megadva, akkor a hatványozást $n \cdot a$ -val jelöljük, de ugyan úgy definiáljuk mint a multiplikatív írásmódnál:

$$n \cdot a = \begin{cases} \underbrace{a + \cdots + a}_{n \text{ db}}, & \text{ha } n > 0, \\ 0, & \text{ha } n = 0, \\ \underbrace{(-a) + \cdots + (-a)}_{-n \text{ db}}, & \text{ha } n < 0. \end{cases}$$

26. Lemma. Legyen $(A; \cdot, ^{-1}, 1)$ tetszőleges csoport, $a \in A$ és $n \in \mathbb{Z}$. Ekkor $a^n \cdot a = a \cdot a^n = a^{n+1}$ és $a^{-1} \cdot a^n = a^n \cdot a^{-1} = a^{n-1}$.

27.* Tétel. Legyen $(A; \cdot)$ tetszőleges csoport. Bármely $m, n \in \mathbb{Z}$ -re és $a, b \in A$ -ra

- (1) $a^m a^n = a^{m+n}$,
- (2) $(a^m)^n = a^{mn}$,
- (3) ha $ab = ba$, akkor $(ab)^n = a^n b^n$.

28. Példa. Az $(\mathbb{R} \setminus \{0\}; \cdot)$ csoportban az $a = 2$ elem harmadik hatványa 8, mert $2 \cdot 2 \cdot 2 = 8$. Az $(\mathbb{R}; +)$ csoportban az $a = 2$ elem harmadik hatványa viszont 6, mert $2 + 2 + 2 = 6$.

29. Definíció. Legyen $(A; \cdot)$ csoport. Az $a \in A$ **elem rendje** az a legkisebb pozitív egész $n \in \mathbb{N}$, amelyre $a^n = 1$. Ha ilyen nincs, akkor a rendje végtelen. Az elem rendjét $o(a)$ -val jelöljük.

30. Példa. A $(\mathbb{Z}_6; +)$ csoportban $o(\bar{4}) = 3$, mert $3 \cdot \bar{4} = \bar{0}$, azaz a harmadik hatvány az egységelem, de a kisebb hatványok nem az egységelemet adják. Az $(S_5; \cdot)$ csoportban $o((1\ 2\ 3)(4\ 5)) = 6$, mert a ciklusok függetlenek, azaz felcserélhetőek, így külön hatványozhatóak.

31. Tétel. Legyen $(A; \cdot)$ csoport, $a \in A$ véges rendű elem, és $n, m \in \mathbb{Z}$ -re

- (1) $a^n = 1$ akkor és csak akkor teljesül, ha $o(a) \mid n$,
- (2) $a^n = a^m$ akkor és csak akkor teljesül, ha $n \equiv m \pmod{o(a)}$.

32. Megjegyzés. Vegyük észre, hogy az előző tételnél az (1) speciális esete a (2)-nek $m = 0$ -ra.

33.* Tétel. Legyen $(A; \cdot)$ csoport, és $a, b \in A$ felcserélhető elemek, azaz $ab = ba$. Ekkor $o(ab) = o(a)o(b)$ akkor és csak akkor, ha $\text{lko}(o(a), o(b)) = 1$.

3. GYŰRŰ, TEST

34. Definíció. Az $(A; +, \cdot)$ algebrát **gyűrűnek** nevezzük, ha $(A; +)$ Abel-csoport, $(A; \cdot)$ félcsoport, és $\cdot$ disztributív az $+$ -ra. Az $(A; +)$ Abel-csoportot a **gyűrű additív csoportjának**, az $(A; \cdot)$ félcsoportot a **gyűrű multiplikatív félcsoportjának** nevezzük.

35. Példa. Gyűrűk: $(\mathbb{Z}; +, \cdot)$, $(\mathbb{R}; +, \cdot)$, $(\mathbb{R}^{2 \times 2}; +, \cdot)$, $(\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}; \leftrightarrow, \vee)$, $(\mathcal{P}(U); \Delta, \cap)$, $(\mathbb{Z}_5; +, \cdot)$.

36. Tétel. Az $(A; +, \cdot)$ gyűrű esetén a 0 additív egységelem a szorzásra nézve zéruselem. Továbbá tetszőleges $a, b \in A$ elemekre $(-a)b = a(-b) = -(ab)$.

37. Definíció. Az $(A; +, \cdot)$ gyűrűt **testnek** nevezzük, ha az $(A \setminus \{0\}; \cdot)$ Abel-csoportot alkot, amelyet a **test multiplikatív csoportjának** nevezzük.

38. Tétel. A $(\mathbb{Z}_n; +, \cdot)$ gyűrű pontosan akkor test, ha n prím.

39. Példa. A 35. példában felsorolt gyűrűk közül testek: $(\mathbb{R}; +, \cdot)$, $(\{\mathbf{i}, \mathbf{h}\}; \leftrightarrow, \vee)$, $(\mathbb{Z}_5; +, \cdot)$.

4. HÁLÓ

40. Definíció. Legyen $(A; \leq)$ részbenrendezett halmaz. Az $a, b \in A$ elemeknek $c \in A$ **felső korlátja**, ha $a \leq c$ és $b \leq c$. Az a, b elemeknek $d \in A$ **legkisebb felső korlátja**, ha d felső korlát, és a, b minden c felső korlátjára $d \leq c$. Duális módon definiálhatjuk a **alsó korlátot** és a **legnagyobb alsó korlátot**.

41. Példa. Az alábbi ábrán látható az első részbenrendezésben az 1, 2 elemeknek csak egy felső korlátjuk van, ami a legkisebb is egyben, de nincsen alsó korlátjuk. A második részbenrendezésben a 4, 5 elemeknek két felső korlátjuk van, de nincsen legkisebb felső korlátjuk.

42. Tétel. Tetszőleges részbenrendezett halmaz bármely két elemének legfeljebb csak egy legkisebb felső korlátja (legnagyobb alsó korlátja) van.

43. Definíció. Az $(A; \leq)$ részbenrendezett halmaz **hálószerűen rendezett halmaz**, ha tetszőleges $a, b \in A$ elemeknek van legkisebb felső korlátjuk, melyet $a \vee b$ -vel jelölünk és az a, b elemek **egyesítésnek** nevezzük, illetve legnagyobb alsó korlátjuk, melyet $a \wedge b$ -vel jelölünk és az a, b elemek **metszetnek** nevezzük.

44. Példa. Az előző példában szereplő részbenrendezések nem hálószerűen rendezettek. Az $(\mathbb{N}_0; |)$ hálószerűen rendezett halmaz, amelyben az egyesítés a legkisebb közös többszörös és a metszet a legnagyobb közös osztó. Az $(\mathbb{R}; \leq)$ hálószerűen rendezett halmaz, ahol az egyesítés a maximum és a metszet a minimum. A $(\mathcal{P}(U); \subseteq)$ hálószerűen rendezett halmaz, ahol a halmazelméleti egyesítés és metszet a legkisebb felső korlát és legnagyobb alsó korlát.

45.* Tétel. Legyen $(A; \leq)$ hálószerűen rendezett halmaz. Ekkor az $\wedge$ és $\vee$ műveletek idempotensek, kommutatívok, és asszociatívok, illetve $\wedge$ abszorptív az $\vee$ -re és $\vee$ abszorptív a $\wedge$ -re.

46. Definíció. Az $(A; \wedge, \vee)$ algebrát **hálónak** nevezzük, ha a kétváltozós $\wedge$ és $\vee$ műveletek idempotensek, kommutatívok, és asszociatívok, illetve kölcsönösen abszorptívok egymásra.

47. Tétel. Ha adott az $(A; \wedge, \vee)$ háló, akkor az

$$a \leq b \iff a \wedge b = a$$

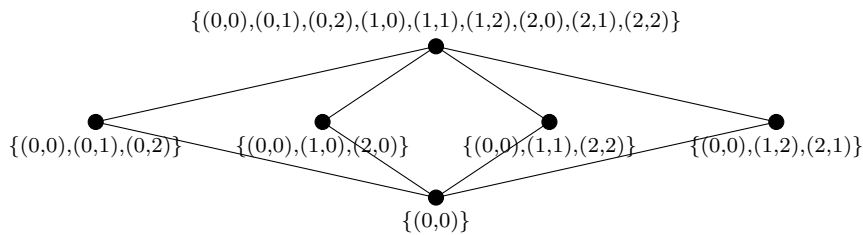
feltétel által definiált $\leq$ relációval $(A; \leq)$ hálószerűen rendezett halmaz.

48.* Tétel. Adott alaphalmazon a hálószerűen rendezett halmazok és a hálók természetes módon (az előző két tétel szerint) megfeleltethetők egymásnak.

49. Példa. Az $(\mathbb{N}_0; \text{luko}, \text{lkkt})$, $(\mathbb{R}; \min, \max)$, $(\mathbb{R}; \max, \min)$, $(\mathcal{P}(U); \cap, \cup)$, $(\{\mathbf{h}, \mathbf{i}\}, \wedge, \vee)$ algebrák hálók.

50. Példa. Az $\mathbb{R}^n$ alterei a tartalmazásra nézve hálószerűen rendezett halmazt alkotnak. Ha $U, V \leq \mathbb{R}^n$ két altér, akkor metszetük $U \cap V$ és egyesítésük $U + V = \{u + v : u \in U, v \in V\}$.

51.* Példa. A $\mathbb{Z}_3$ test feletti 2-dimenziós $\mathbb{Z}_3^2$ vektortér altereinek hálója a következő:

$\mathbb{Z}_2^3$ altereinek Hasse-diagrammja már lényegesen bonyolultabb (1 db 0-dimenziós, 7 db 1-dimenziós, 7 db 2-dimenziós és 1 db 3-dimenziós altere van):

